

**XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2013. április 16-18.
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar**

**A gyerekkatonák alkalmazását felszámolni hivatott
nemzetközi jogi normák és a felelősségre vonás
lehetősége**

Jelige: gyerekkatona

Dolgozat lezárásának időpontja: 2012. december 27.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető gondolatok	4
2. Történelmi áttekintés	5
3. A gyerekkatonák és az új típusú háborúk kapcsolata	9
4. Gyerekkatonák ma.....	10
5. A gyerekkatonák jelenségét felszámolni hivatott nemzetközi jogi normák	13
5.1. A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. genfi kiegészítő jegyzőkönyv	14
5.2. A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyv	15
5.3. New York-i egyezmény a gyermek jogairól (1989)	16
5.4. 2000. évi Fakultatív jegyzőkönyv	17
5.5. Regionális szint elemzése	19
5.5.1. Afrikai Charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990)	19
5.5.2. Emberi Jogok Arab Chartája (2004)	20
5.5.3. Iszlám gyermekjogi egyezmény (2005)	21
5.6. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 182. egyezménye a gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és felszámolására irányuló azonnali lépésekről (1999)	22
5.7. A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998).....	22
6. Nemzetközi szervezetek és szervek gyerekkatonákat érintő intézkedéseik, fellépéseik	24
6.1. Az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF).....	24
6.2. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR).....	24
6.3. Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (CRC).....	25
6.4. A Biztonsági Tanács munkacsoportja (SCWG)	25
6.5. Az ENSZ Békefenntartó Műveleteinek Osztálya (DPKO)	26
6.6. A Vöröskereszt (ICRC)	26
6.7. A gyerekkatonáskodás elleni Koalíció (CSUCS).....	27
7. A fegyveres konfliktusokban irányadó szabályok.....	28
8. Legitim célpont-e a gyerekkatona?	29
9. A gyerekkatona felelősségre vonása az általa elkövetett háborús bűncselekményért	31
10. A gyerekkatonákat alkalmazó fegyveres erők vezetőinek felelősségre vonása	33
10.1. Nemzetközi Büntetőbíróság: Ügyész v. Thomas Lubanga ügy	33
10.2. További gyerekkatonák alkalmazásával kapcsolatos ügyek a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt	34

10.3. A Sierra Leone-i Speciális Bíróság: Charles Taylor pere	35
11. A gyerekkatonákkal szembeni tevékenység lehetőségei	36
12. Záró gondolatok	39
13. Melléklet.....	40
13.1. Országok, ahol 2001 és 2004 között gyerekkatonákat alkalmaztak.....	40
13.2. Gyerekkatonákat alkalmazó országok 2004 és 2007 között.....	41
13.3. Gyerekkatonákat alkalmazó országok (2010. Január – 2012. Június időszakban)	42
14. Felhasznált irodalom	43

1. Bevezető gondolatok

„Amikor a falunkba értek, megkérdezték a bátyámat, hogy készen áll-e csatlakozni a milíciához. Csak 17 volt és azt mondta, hogy nem; fejbe lőtték. Aztán megkérdeztek engem is, de mit is csinálhattam volna – nem akartam meghalni.”¹

Számtalan indok vezetheti ahhoz a 18 év alattiakat, hogy fegyveres erők kötelékeihez csatlakozzanak. Történhet kényszerítéssel, önként, hazaszeretet miatt, bosszúvágyból, nem látnak más kiutat a szegénységből, ideológiai és vallási meggyőződésből, vagy a hadseregben látja a túlélés egyetlen lehetőségét; és még sorolhatnánk. Szintén rengeteg okot találunk arra, hogy miért fogadják be őket szívesen a fegyveres csoportok. Látni fogjuk, az indokok egyszerűek.

Ahogy a történelemben is találkozunk fegyvert ragadott gyermekekkel, napjainkban is megtalálhatóak. Azonban mindez nem ad jogosultságot arra, hogy e jelenséget elhanyagolhatónak tartsuk. A CSUCS² 2012-ben kiadott jelentése³ szerint 2010-ben 20 országban szolgáltak gyerekek valamely fegyveres erő kötelékében. Az elmúlt hetekben szölk hírek arról, hogy Maliban fejenként 600 dollárért vesznek gyermekeket iszlám szélsőségesek, kikből aztán katonákat képeznek,⁴ így a téma aktualitása nem megkérdőjelezhető.

Hiába csak gyermekek, a szembenálló félre nézve ugyanolyan veszélyesek: a fegyverükből kilőtt lőszer ugyanakkora sebet ejt, mint felnőtt társaik fegyverei. Mit tegyen a katona, ha szembe találja magát egy gyerekkel? Lelője? Esetleg van más lehetőség? Ezekre a felmerült kérdésekre próbáltam megoldást találni a nemzetközi jogi normák tükrében.

¹ Egy hajdani gyerekkatona szavai, akit 13 évesen raboltak el. Lásd: http://www.child-soldiers.org/about_the_issues.php (2012.10.01.)

² CSUCS: Coalition to Stop the Use of Child Soldiers.

³ Louder than Words: An agenda for action to end state use of child soldiers. Published by Child Soldiers International. Oxford, 2012.

⁴ Lásd:

http://atv.hu/cikk/20121011_130_ezerert_adjak_el_a_gyerekeket_hogy_iszlamista_allamot_epitsenek?source=hirkereso (2012.10.12.)

2. Történelmi áttekintés

A történelem során többször találkozhatunk gyermekkatonákkal, alkalmazásuk nem új, modern kori találmány.

Már a Biblia is említést tesz egy gyermekről, Dávidról, aki elfogadta Góliát, az Istent gyalázó filiszteus kihívását. Saul (kinek fegyverhordozója volt) hiába próbálta visszatartani, Dávid hajthatatlan volt, végül egyetlen parittyával és egy kővel legyőzte hatalmas ellenfelét.⁵

Tovább haladva a történelemben, Spártában a katonai kiképzést, nevelést már gyermekkorban kezdték. A fiúkat 7 évesen elszakították szüleiktől, szigorral, szűkös étrenddel és lenge ruházattal szoktatták hozzá őket a nehéz körülmények elviseléséhez. Valódi szolgálatot (rendőri jellegűt) viszont csak 18 éves koruktól adtak, hadkötelezetté is csak 20. életévük betöltése után váltak.⁶

A Szentföldért vívott háborúban is vettek részt fiatakorúak. 1212-ben a franciák gyermekeket küldtek abban a hitben, hogy tiszták és ártatlanok, így Isten védelmezi és segíti őket a szent cél elérése érdekében. Mondani sem kell, egy gyermek sem érte el a Szentföldet, a Földközi-tenger várakozásával ellentétben nem nyílt ketté (mint ahogy a Bibliában Mózesnek). Voltak, akik emberkereskedők áldozataivá váltak, s rabszolgák lettek, aki pedig megpróbált átkelni a tengeren hajótörést szenvedett.⁷ Hasonló kezdeményezésre indultak útnak Rajna-menti társaik. A Kölnből induló fiatalok szintén nem értek célba.⁸ Mindkét esetben a közvélemény nem, mint elfogadott gyakorlatként tekintett a gyermekek kardforgatására, hanem inkább részvéttel, elítéléssel fogadták.

A középkorra, a lovagi kultúrára jellemző volt az apródok, fegyverhordozók alkalmazása. A lovagjelölt fiú 6-7 évesen elkerült a szülői háztól, de apródból fegyverhordozóvá csak 14 éves kora után vált, s ekkor már urát minden csatájába kísérte, segítette őt. Ha érdemesnek találták 18-21 éves korában lovaggá ütötték.⁹

⁵ Szent Biblia. Sámuel I. könyv 16.14 – 17.51.

⁶ Pecz, Vilmos: Ókori Lexikon. Első kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1902. p. 726.

⁷ Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. V. kötet. p. 323.

⁸ Ibid.

⁹ Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. V. kötet. p. 227.

Még a középkornál maradva, az iszlám birodalmakban elfogadott „hagyományt” folytatta az Oszmán-török Birodalom. A devsirme¹⁰ rendszer a janicsárok utánpótlását szolgálta. A még „hajlítható korban” levő keresztény gyermekeket (8-10 éves fiúk, a korhatárt később a 20. életévig kitolták) elszakították családjuktól, muszlim hitre áttérítették és katonai szellemben nevelték. Ők alkották a szultán „elit” gyalogos seregét, a „szultán fiait”¹¹. Az első írásos emlék a XIV. századból származik: *"melyik szenvedést ne ismerte volna meg az az ember, aki váratlanul, idegen kezek által elragadva különös szokásokra kényszerítve látja azt a gyermeket, akit nemzett, aki miatt oly gyakran sírt s akinek csak a legnagyobb szerencsét kívánta. Kit sírasson inkább az apa: önmagát vagy gyermekét? Önmagát, mert megfosztották öregségének támaszától? A gyermeket, mert szabadból szolgává, nemesből barbár szokások követőjévé alacsonyítják?"* – írta 1395-ben Izidor Glabasz thesszaloniki főpapja.¹² A rendszer fénykorát a XVI. században élte, s a közhiedelemmel ellentétben magyarokat tilos volt összegyűjteni.¹³ Ennek ellenére számos magyar gyermek került ebbe a helyzetbe. Ezeknek a fiataloknak a további életét megvonások, tilalmak jellemezték, fizikailag is keményen megdolgoztatták őket, így szoktatva az igénytelenséghez, fizikai nehézségekhez.¹⁴ Hiába a nehéz megpróbáltatások, utólag az egykori keresztény fiúk óriási szerencsének gondolták, hogy egykor kiválasztották őket.¹⁵

Bonaparte Napóleon (1769 – 1821) még 10 éves sem volt, amikor apja beíratta a franciaországi autuni kollégiumba, ahonnan pár hónap után ösztöndíjasként a Brienne-le-Château-i királyi katonai nevelőintézetbe került, majd 1784-ben a brienne-i iskola befejeztével tüzér hadapródként a párizsi École Royale Militaire katonai iskola diákja. Egy év múlva szeptemberben, alig 16 évesen letette a tiszti vizsgát, hadnaggyá nevezték ki, majd 1786 januárjában már szolgálatba lépett. Seregeit is gyakran vezették gyerekek csatába, dobosokként feladatuk volt a parancsok továbbítása, továbbá több száz gyermek szolgált még futárként, hordárként, hírszerzőként is.¹⁶

XVIII – XIX. században a brit haditengerészetnél is alkalmaztak kisfiúkat hajósinként és tüzérsegédként egyaránt. Az amerikai polgárháborúban a becslések alapján

¹⁰ Eredeti jelentése: „összegyűjtés”. Európában mint „gyermekadó”, „véradó” vált ismertté. Lásd: <http://szigethvar.hu/content/1606-devsirme-gyerekad%C3%B3> (2012. 09. 03)

¹¹ Fodor, Pál: Gyermekadó a szultánnak. História, 1997, 5. szám p. 19-21.

¹² <http://szigethvar.hu/content/1606-devsirme-gyerekad%C3%B3> (2012. 09. 03)

¹³ Janicsárok törvényei – 1606.

¹⁴ Hegyi, Klára – Zimányi, Vera: Az Oszmán Birodalom Európában. Corvina Kiadó, Budapest, 1986. p. 55.

¹⁵ <http://szigethvar.hu/content/1606-devsirme-gyerekad%C3%B3> (2012. 09. 03.)

¹⁶ Michael Leggiere: The Fall of Napoleon. Volume 1 – The Allied Invasion of France 1813-1814. Cambridge University Press, 2007. p. 99-100.

minden tízedik katona nem töltötte be a 18. életévét, s egyes elméletek szerint minden harmadik („fiúk háborúja”).¹⁷

A két világháború alatt sok 18 év alatti tagadta le korát, hogy harcolhasson, őket a hazaszeretet motiválta („era of the child soldiers”).¹⁸ Emellett létrejöttek olyan szervezetek, amelyek egybefogták a gyerekeket, burkolt katonai kiképzést adtak, esetleg harcba is küldték őket.¹⁹ A második világháborúban a náci Németország egyik katonai szervezetévé fejlődött a Hitlerjugend, mely 1922-1945-ig működött (hivatalosan 1926-ban jelentették be), 1936. július 1-től állami intézmény, elvárták, hogy minden „árja” fiatal tagja legyen. Több szervezete volt, melybe 10 éves kortól lehetett csatlakozni:

- das Deutsche Jungvolk (10-14 éves fiúk)
- der Jungmädelbund (10-14 éves lányok)
- die eigentliche Hitler-Jugend (a tulajdonképpeni Hitlerjugend) (14-18 éves fiúk)
- der Bund Deutscher Mädel (BDM) (14-17 éves lányok)
- das BDM-Werk Glaube und Schönheit (17-21 éves lányok).

Kezdetben kiegészítő feladatokat láttak el, de a súlyos német kudarckok és vereségek után a harcoló alakulatok utánpótlását képezték, önálló hadosztályt is szerveztek belőlük (pl.: 12. Hitlerjugend SS-páncélosadosztály, 1943. febr.). A légierőnél, légvédelmi ágyúknál és a haditengerészetnél is bevetették őket. Majd 1944-től a hadkötelezettséget 16 éves korra csökkentették.²⁰

Olaszországban a Hitlerjugend mintájára szervezték a 8-14 éves fiúkat tömörítő fasiszta félkatonai szervezetet, a Balilla-t (Giovanni Battista Perasso neve után). Az Opera Nazionale Balilla mellett segédszervezetként működött a Piccole Italiane (8-14 éves lányok), az Avantguardisti és a Giovani Italiane mozgalmak (14-18 éves fiatalok).²¹

Gyermekekből, fiatalokból álló szervezetre a Szovjet-országra is találunk példát. Oleg Kosevoj mindössze 16 évesen, 1942-ben alapította meg a titkos földalatti szerveződést, az Ifjú Gárdát, mely a megszálló náci németek ellen hajtott végre szabotázsakciókat, mígnem 1943-ban mintegy 100 ifjú gárdista áldozatul nem esett a megtorlásnak.²²

1966-ban Mao Ce-tung, a Kínai Kommunista Párt vezetője a „kulturális forradalom” meghirdetésével létrehozta a Vörös Gárdát, amely fanatikus fiatalokból állt, akiket a hajdani

¹⁷ Lásd: http://mult-kor.hu/20101221_a_tortenelemmel_egyido_a_gyerekkatonasag (2012.09.11.)

¹⁸ R. Brett and M. McCallin: Children: The invisible soldiers. Radda Barnen, Stockholm, 1998, p. 20.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Vitári, Zsolt: Hitlerjugend: Pártifjúságból „tökéletes” államifjúság. Rubicon, 2005/4-5. p. 79.

²¹ Benito Mussolini: Fascism: Doctrine and Institutions. Howard Fertig, Inc. New York, 1968. pp. 264-277.

²² Kosevaja: Fiam története. Hogyan lett Kosevoj az ifjú gárda hőse? Új Magyar Könyvkiadó, Budapest, 1949.

középiskolákból, egyetemekről toboroztak (az oktatást teljességgel megszüntették, az egyetemeket is bezárták). A gárdisták legyilkolták a Mao ellen fellépő, nem szimpatizálókat, a „megbízhatatlan értelmiségieket”, de nem kímélték a nemzeti kisebbségeket sem.²³

²³ http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1966_majus_16_megkezdodik_a_kinai_kulturalis_forradalom
(2012.09.12.)

3. A gyerekkatonák és az új típusú háborúk kapcsolata

Napjainkra az „új” típusú háborúk és az aszimmetrikus hadviselés új problémákat vetnek fel. A hadseregek professzionális jellegének fokozódása, a civilek részvételének aránya, s az egyre jobban előtérbe kerülő gazdasági érdekek a háborúk privatizálásához vezethetnek.²⁴

Ez a komplex jelenség az utóbbi 2 évtized háborúiban is megfigyelhető. Egyre több olyan gond vetődik fel, melyekre a hágai és genfi egyezmények születésekor a normaalkotók még nem gondolhattak.²⁵

Mindemellett a premodern világ államai növekvő kihívásokkal néznek szembe, köztük azzal, hogy megszűnt a fegyveres erők kiállításának és fenntartásának a nemzetállamok által birtokolt monopóliuma. Ezáltal bárki, aki elég pénzzel rendelkezik, fel tudja fegyverezni magát céljai megvalósítása érdekében. Különbféle hadurak jelennek meg (mint például Joseph Kony, egy ugandai gerillacsoport, az LRA (Lord's Resistance Army) vezetője, aki főként gyerekkatonákat alkalmaz), kik gazdasági érdekekből meg sem támadják az állam katonái által őrzött stratégiai pontokat, ehelyett fosztogatnak, és az így befolyt pénzből tartják fent magukat.²⁶ Hatalmuk érdekében nem különösebben törődnek az alkalmazott fegyveres személyzet jogállásával és az azokra vonatkozó nemzetközi normákkal, így külföldi zsoldosokat és gyerekkatonákat is szívesen alkalmaznak. Mindez tovább fokozható: az előbbieket ellátására igénybe veszik a nemzetközi terrorizmust támogató, megtűrt államokból kapott anyagi és szakértői segítséget.²⁷ A gyerekkatonák alkalmazása – számos előnyük mellett²⁸ – olcsó ellátásuk miatt is előnyös, a gyermekek pedig a megélhetés és a túlélés reménye miatt állnak katonának.

Felvenni a harcot ellenük nem könnyű, főleg ha több nemzet által folytatott műveletről van szó, hiszen a felek nem egyformán részesei a különböző nemzetközi, humanitárius jogi egyezményeknek és jegyzőkönyveknek. Ha mégis adnak ezen dokumentumok keretszerű előírást, kétséges, hogy azok a hadviselés adott, teljesen új eszközeire és módjaira alkalmazhatók-e.²⁹

²⁴ A fegyveres összeütközések joga. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009. p. 301.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid. p. 303.

²⁷ Ibid. p. 301.

²⁸ Lásd: a dolgozat 4. fejezetében.

²⁹ Ibid. p. 284.

4. Gyermekkatona ma

Minden kétséget kizáróan háborús áldozatok: kihasználják őket, elrabolják családjuktól, megfosztják az oktatástól, a gyerekkortól, harcra és gyilkolásra kényszerítik, de egyben ellenséges támadók is: egy aszimmetrikus háborúban bevethető leghatékonyabb fegyverek. Mára körülbelül 250 000 – 300 000-re tehető a gyermekkatona száma, ennek közel 40%-a lány. Pontos adatok nincsenek, így globális becslések helyett az érintett országokat érdemesebb lenne külön-külön megvizsgálni.

Nem szabad elfelejteni, hogy nem csak afrikai gyermekekről van szó. Az emberek erről képesek megfeledkezni, és nem, mint globális problémára tekinteni: gyerekeket alkalmaznak katonai célokra főként olyan országokban, ahol polgárháború dúl. Nem feltétlenül kell gondolnunk fegyverrel rohangáló gyerekekre, lehetnek üzenethordozók, kapuőrök, kémek, szakácsok, öngyilkos merénylők (pl.: Afganisztánban egy 14 éves fiú okozta az első NATO-katona halálát), lányok esetében szexuális rabszolgákká, vagy "katonafeleségekké" válnak.³⁰ Köztudottan mindkét oldalon harcolnak gyerekek, mind a lázadók, mind a kormány seregeiben, de ez a jelenség főként a lázadókra jellemző.

A gyermekkatonává válás esélye nagyobb, ha szegénységben, a szülőktől elválasztva, háborús zónában, menekülttáborokban élnek, valamint ahol korlátozott az oktatáshoz való hozzáférés.³¹ A gyerekek csatlakozhatnak a katonai, félkatonai szervezetekhez akár:

- önszánt,
- bosszúvágyból,
- ha nincs más megoldás az életben maradáshoz (szegénység, éhezés),
- elrabolják őket, ill.
- kényszerítik az együttműködésre.³²

Az utolsó két "lehetőség" megtagadása egyenlő a halállal, valamint a felsorolt tényezők együtt is jelentkezhetnek.

Alkalmazásuk több okból népszerű. Ezek pedig, hogy:

- besorozásukhoz nem kell pénz,

³⁰ Scott Gates, Simon Reich: Think again: Child soldiers. Lásd:

http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/05/21/think_again_child_soldiers (2012.09.05.)

³¹ Lásd: <http://www.hrw.org/news/2008/12/03/facts-about-child-soldiers> (2012.09.06.)

³² Ibid.

- ellátásuk olcsó, nem kell nekik fizetni,
- gyors parancsteljesítők,
- gyorsan tanulnak,
- kegyetlenebbek, vakmerőbbek felnőtt társaiknál,
- a lakosság nagy része gyerek, így van utánpótlásuk, emiatt is, és ha kell, könnyebben megszabadulnak tőlük (ezt erősíti, hogy fenntartásukra jóval kevesebb pénzt öltek (szinte alig), mint a felnőtt katonákéra, ezért "értékük" is jóval alacsonyabb),
- pszichológiailag éretlenek, így könnyű formálni őket,
- düheik, félelmeik, haragjuk manipulálható,
- nincs családjuk, otthonuk, árvák, félárva, nem keresi őket senki, illetve nem jön senki, aki számon kérje, mivé lettek (ezt a nyilvántartások hiányosságai és az adatok hamisítása is nehezebbé teszi),
- kisebbek, így könnyebben eljutnak a felnőttek számára nehezebben megközelíthető helyekre, így kiváló felderítők,
- naivak,
- nem tudnak különbséget tenni jó és rossz között,
- nem tudják felmérni a kockázatokat, végül, de nem utolsó sorban,
- nem fogják fel teljesen a halál visszafordíthatatlanságát.^{33 34}

Théodora Nisabwe, a Burundi Egyetem pszichológia professzora szerint mindezen okok miatt „...is válnak gyakran különösen kegyetlen harcosokká”.

Jellemző még, hogy leitatják őket, drogot adnak nekik (pl.: a Sierra Leonében az 1991 – 2002-ig működő Forradalmi Egységfront (RUF) civileket csonkított és erőszakoltatott meg javarészt leitatott, bedrogozott fiatalokkal).³⁵ Mindemellett a fegyverek, amiket gyakorta a gyermekek kezében látunk (pl.: AK-47 gépkarabély, PKM géppuska, pisztolyok, stb.) könnyűek, könnyen kezelhetőek, használatuk elsajátítható számukra is.

³³ Scott Gates, Simon Reich: op. cit.

³⁴ Veres, Kinga: Ishmael Beah: Gyerekkatoná voltam Afrikában, amíg ti játszottatok. Család, gyermek, ifjúság, XVII. évf. 2008/6. p. 50.

³⁵ Scott, Gates, Simon, Reich: op. cit.

A gyermekkori kegyetlenség a felnőttkorban is meghatározó, példának okáért: a mai tálib vezérek egykor a szovjetek ellen harcoltak, minek eredménye az erőszakra való félelmetes tehetség lett.³⁶

Nem csak pszichés trauma ez számukra, de leszűkíti a felnőttkori pályaválasztást, és végül marad a katonai pálya, mint életcél. „A háború életstílussá válik.” A súlyos lelki sérülések enyhítésére, a társadalomba való visszatéréshez rehabilitáció szükséges, ehhez nyújtanak segítséget a DDR programok (disarmament, demobilization, reintegration), de az eredmények vegyesek. A lányokat gyakran kizárják, a program nem mindig illeszkedik a helyi gazdasági viszonyokhoz, olyan szakmákra képezik ki őket, ami iránt nincs kereslet (pl.: fodrász), továbbá túl rövid időtartamúak ahhoz, hogy valódi képzést nyújtsanak.³⁷

A legtöbb gyermek még emlékszik milyen volt élete a katonaság előtt, de vannak, akik mindebbe beleszületnek³⁸, kiket gyerekkatonáknak lányok hoznak világra, és katonák között is nőnek fel. Míg előbbiek esetében a DDR program hatásosabb, addig utóbbiak számára felfoghatatlan, hogy létezik olyan világ, mely nem a harcokról, fegyverekről, könyörtelen gyilkolásról szól. Ők papíron nem is léteznek, hisz születésüket a megfelelő hatóságoknál nem jelentik be, személyazonossággal nem rendelkeznek. Mindez még inkább követhetetlenné teszi a gyermekkatonák számának becslését, és az alkalmazásuk megszüntetése érdekében tett intézkedéseket is megnehezíti.

Láthatjuk, hogy egy komplex jelenségről van szó, melyre a nemzetközi jog is próbál megoldást találni és a gyerekek katonai felhasználását megszüntetni.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Child Soldiers: A Handbook for Security Sector Actors. First Edition. The Roméo Dallaire Child Soldiers Initiative, Halifax, Canada, 2012. p. 36.

5. A gyermekkatonák jelenségét felszámolni hivatott nemzetközi jogi normák

A releváns nemzetközi jogi normák

- Humanitárius nemzetközi jog
 - A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. genfi kiegészítő jegyzőkönyv (1977)
 - A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. genfi kiegészítő jegyzőkönyv (1977)
- Emberi jogok, gyermekjogok
 - New York-i egyezmény a gyermekek jogairól (1989)
 - 2000. évi Opcionális Jegyzőkönyv
- Emberi Jogok, nemzetközi munkajog
 - A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 182. számú egyezménye a gyermekmunka legrosszabb formáinak tilalmáról (1999)
- Büntető nemzetközi jog
 - A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998)
- Az ENSZ keretében született releváns dokumentumok
 - A Biztonsági Tanács határozatai
 - A Közgyűlés határozatai
- Regionális, ill. partikuláris nemzetközi normák és ajánlások
 - Afrikai Charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990) (Afrikai Unió)
 - Emberi Jogok Arab Chartája (2004) (Arab Liga)
 - Iszlám gyermekjogi egyezmény (2005) (Iszlám Konferencia Szervezete)

5.1. A nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló I. genfi kiegészítő jegyzőkönyv

Az 1970-es években időszerűvé és szükségszerűvé vált a szabályozás, így elsőként az 1977. évi jegyzőkönyvek reagáltak a gyerekkatonák problémakörére, melyeknek alapja az 1949. évi négy genfi egyezmény. A nőket és gyermekeket oltalmazó intézkedéseket összefoglaló fejezetben szentel egy cikkelyt a besorozott gyerekek korhatárának kérdésére. A 77. cikkely (A gyermekek védelme) alapján:

- az összeütköző felek kötelesek úgy gondoskodni róluk ill. támogatásban részesíteni, amely életkoruknál fogva megilleti őket
- az összeütköző felek kötelesek biztosítani minden lehetséges módon 15 évnél fiatalabb gyermek ne vegyen részt közvetlenül az ellenségeskedésben;
- 15-18 életév közöttiek sorozása esetén törekedni kell arra, hogy elsősorban az idősebbeket sorozzák be;
- ha mégis közvetlenül részt vesznek az ellenségeskedésben (2. bekezdés ellenére), jelen cikkben biztosított különleges védelem illeti meg őket, függetlenül attól, hogy hadifogolynak minősül-e vagy sem;
- a fegyveres összeütközéssel összefüggő okok miatt letartóztatott, fogvatartott vagy internált gyermekeket a felnőttektől elkülönített helységben kell elhelyezni (kivéve: a 75. cikk 5. bekezdése alapján az egy családhoz tartozók elhelyezése);
- tilos fegyveres konfliktussal összefüggő bűncselekmény kapcsán az elkövetés időpontjában 18. életévét be nem töltött elkövetővel szemben a halálbüntetés végrehajtása.

Az egyezmény a 15 éves korhatárt tekinti relevánsnak, ezzel szemben az általános gyakorlat a 18-21 évet veszi irányadónak, mint a gyermekkor-felnőttkor határát, csak az 5. pont említi a 18. évet, mely szerint tilos halálbüntetés végrehajtása fiatalok esetében. A 3. bekezdés pedig az előző semmibe vétele. „Ha a 2. bekezdés rendelkezése ellenére tizenöt évnél fiatalabb gyermekek kivételes esetekben közvetlenül részt vesznek...”. A szövegtervezeten dolgozók szerint nem lenne reális teljes mértékben kizárni a 15 év alattiak önkéntes csatlakozását, főleg megszállt területeknél, nemzeti függetlenségért vívott harcok

esetében.³⁹ Megjegyzendő, hogy napjainkban inkább a kényszer készíti őket a csatlakozáshoz, s ez a nyomásgyakorlás főként az ellenzéki erőktől jön.

Bármilyen indokból is vesz részt összecsapásokban, hogy a gyermek hadifogolynak számítson, mint volt kombattáns⁴⁰ és élvezhesse az ebből adódó jogosítványokat, megkülönböztető jelzéseket kell viselnie. A hadifogoly státus ugyanis nincs korhatárhoz kötve. Akkor nem minősül hadifogolynak, ha fegyverben állt, de nem viselte nyíltan fegyverét és nem a haderő része, azaz se nem harcos, se nem civil. Ezáltal kikerül a védett személyek köréből, mégis különleges védelem illeti meg a jegyzőkönyv 77. cikkelye alapján.

Mivel fegyveres konfliktus idején számos büntetőjogi garancia nem, vagy csak alacsonyabb szinten érvényesül, szükség volt annak kimondására, hogy háborúk esetén, a háborúval összefüggő bűncselekmény esetében nem lehetséges halálbüntetés alkalmazása 18 év alattiak esetében.⁴¹ Mindez rendszeres visszaélésre ad lehetőséget: a fiatalokat nem fenyegeti halálbüntetés, így a „súlyosabb” bűncselekmények elkövetéséhez is fel lehet őket használni. A fő likvidálandó célpontok a fiatalok lennének, ezért a 18 év alattiakat ilyen cselekményekre utasító, vagy e fellépéseik felett szemet hunyó feletteseknek kell felelniük a bíróságok előtt. A jegyzőkönyv a büntetőjogi korhatár megítélését a nemzeti törvényhozásra bízta.

5.2. A nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. kiegészítő jegyzőkönyv

Az I. jegyzőkönyvhöz képest szükséztavúbban, de szintén említést tesz a gyerekkatonákról a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről szóló II. jegyzőkönyv.

Már az első fejezet 4. cikkelye tisztázza, hogy polgárháborúk idején nem sorozhatók be 15. életévüket be nem töltött gyerekek, s az ellenségeskedésben nem vehetnek részt.⁴² Sem kényszersorozásuk, sem önkéntes jelentkezésük nem megengedett. Ha mégsem így történik, és részt vesznek az összecsapásokban, a 15. életévüket el nem ért gyerekek számára a

³⁹ Commentary on the Additional Protocols. p. 901.

⁴⁰ Kombattáns (harcos): a fegyveres összeütközésben részt vevő személy.

⁴¹ Csapó, Zsuzsanna: Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Publikon Kiadó, 2011. p. 125.

⁴² II. genfi jegyzőkönyv 4. cikk 3.c pont.

jegyzőkönyv által biztosított speciális védelem és kímélet akkor is megilleti őket.⁴³ Mindez gyengíti a II. jegyzőkönyv szövegén, de az egyszerű és világos tilalmat a harcoló felek semmibe vehetik, így nem árt egy biztonsági szelep beiktatása.⁴⁴

A halálbüntetésre vonatkozólag is eltérnek a rendelkezések, míg az I. jegyzőkönyv annak végrehajtását, addig a II. már a halálbüntetés kimondását is tiltja 18 évnél fiatalabb elkövetőkkel szemben.⁴⁵

5.3. New York-i egyezmény a gyermek jogairól (1989)

Áttérve az emberi jogok területére, a széleskörűen elfogadott, 1989-ben New Yorkban aláírt, s 1990-ben már hatályba lépett gyermekjogi egyezmény szintén szentel egy cikkelyt a gyermeknek a kérdéskörének.

Előrelépést nem hozott, inkább csak az 1977-es I. kiegészítő jegyzőkönyvet ismételte meg. E szerint:

- a részes felek kötelesek gondoskodni arról, hogy 15 év alatti gyerekek ne vegyenek részt közvetlenül az ellenségeskedésben,
- ne is sorozzák be őket haderejükbe,
- a 15-18 év közötti korosztály esetében a besorozásnál az idősebbek élvezzenek elsőbbséget.⁴⁶

Az első cikkelyben rögzíti, hogy az egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki 18. életévét nem töltötte be (kivétel: ha törvény adta jogainál fogva – pl.: házasságkötéssel – előbb válik nagykorúvá). Az egyezmény a 18 éves korhatárt tekinti relevánsnak, kivéve a gyerekek katonakénti alkalmazása ellen, ahol a 15. életév, mint korhatár változatlan. Mindez ellentétes az egyezmény rendelkezéseivel, ráadásul a megkülönböztetés indokára nem ad irányadó értelmezést, így még inkább visszalépésnek tekintendő, hiszen a New York-i charta rendelkezései egyaránt vonatkoznak a nemzetközi és a nem nemzetközi fegyveres összeütközésekre is.

⁴³ Ibid. 4. cikk 3.d pont.

⁴⁴ Csapó, Zsuzsanna op. cit. p. 127.

⁴⁵ II. genfi jegyzőkönyv 6. cikk.

⁴⁶ New York-i egyezmény a gyermek jogairól 38. cikk.

5.4. 2000. évi Fakultatív jegyzőkönyv⁴⁷

Az ENSZ Közgyűlése 2000 májusában a Gyermejkogi egyezményt módosító fakultatív jegyzőkönyvet fogadott el „a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről” címmel. 2002-ben lépett hatályba, s mára 150 állam tartozik a részes felek közé.⁴⁸ Magyarország 2002. március 11-én írta alá, majd 2010. februárban erősítette meg.

A jegyzőkönyv elfogadása több szempontból is előrelépést jelentett. Először is a 15 éves életkor helyett a 18 lett az irányadó: a részes államok kötelesek minden lehetséges módon biztosítani, hogy fegyveres erőik 18 évnél fiatalabb tagjai az ellenségeskedésben közvetlenül ne vegyenek részt.⁴⁹ Továbbá ne pusztán a 18, de a 18. életévüket be nem töltötteket se lehessen sorkatonai szolgálatra kötelezni.⁵⁰ Ráadásul a részes felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy az önkéntes katonai szolgálat minimális korhatárát felemelik a 15. életévről, elismerve, hogy a 18 év alattiak a szerződés értelmében különleges védelemre jogosultak.⁵¹ Minden részes állam köteles egyúttal a jegyzőkönyv ratifikációja vagy a jegyzőkönyvhöz való csatlakozás alkalmával egy kötelező deklarációt tenni, amelyben kinyilvánítják, hányadik életévtől engedélyezik nemzeti hadseregükben az önkéntes szolgálatot, illetve milyen biztosítékot tesznek arra nézve, hogy valóban szabad akaraton, és nem kényszeren alapuló csatlakozásról van szó.⁵²

További megszorításokat tartalmaz azon részes államok számára, melyek 18 év alatt is befogadnak haderejükbe önkénteseket,⁵³ így kötelesek garantálni:

- hogy az önkéntes csatlakozás valóban szabad akaraton alapul,
- ahhoz az újonc szülei, illetve törvényes képviselői is, megfelelő tájékoztatás után, kellő információk ismeretében hozzájárultak
- a kiskatona megkapta a szükséges felvilágosítást a katonai szolgálatból eredő valamennyi kötelezettségről,
- valamint hitelt érdemlően bizonyításra került a katonának jelentkező életkora

⁴⁷ Lásd: <http://www.un-documents.net/a54r263.htm>

⁴⁸ Lsd.: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en (2012. 10. 01.)

⁴⁹ Fakultatív jegyzőkönyv 1. cikk.

⁵⁰ Ibid 2. cikk.

⁵¹ Ibid 3. cikk 1. pont.

⁵² Ibid 3. cikk 2. pont.

⁵³ Ibid 3. cikk 3. pont.

A jegyzőkönyv az ellenzéki fegyveres csoportokra külön előírásokat tartalmaz: esetükben végképp szakít a 15 éves korhatárral, világosan kijelenti, hogy a részes államok fegyveres erőitől különböző fegyveres csoportok semmilyen körülmények között nem fogadhatnak soraikba, illetve nem alkalmazhatnak az összecsapásokban 18 év alatti személyeket.⁵⁴ (Mindez a megkülönböztetés véleményem szerint indokolatlan a gyermek katonakénti alkalmazása szempontjából, hiszen minden esetben élete ugyanúgy veszélyeztetve van.) Emellett a részes államok tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy az ellenzéki milíciák ne sorozhassanak be, és ne is vethessenek be 18 évnél fiatalabbakat: az aláíró államok kötelesek jogi eszközzel is tiltani, illetve megfelelő módon kriminalizálni azt, azaz biztosítani a normasértők felelősségre vonását.⁵⁵

Fontos kihangsúlyozni, hogy a jegyzőkönyv opcionális, fakultatív, vagyis „szabadon választható”, azaz az ENSZ Közgyűlése általi elfogadásával nem vált automatikusan kötelezővé a New York-i egyezmény valamennyi részes fele számára, pusztán azokat köti, amely államok maguk is, külön, kötelezőként ismerték el a jegyzőkönyvet és annak rendelkezéseit.

Érdemes megnézni, hogy azon országok közül, amelyek felkerültek az ENSZ Főtitkáranak ill. a gyerekkatonáskodás ellen küzdő NGO-k listájára, melyek fogadták el magukra nézve kötelezőként a jegyzőkönyvet:

- aláírták és ratifikálták: Burundi, Csád, Fülöp-szigetek, India, Indonézia, Izrael, Kolumbia, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Macedónia, Mali, Mexikó, Nepál, Oroszország, Peru, Sierra Leona, Sri Lanka, Szudán, Törökország;
- aláírták a jegyzőkönyvet: Etiópia, Irán, Libanon, Libéria, Pakisztán, Salamon-szigetek, Szomália;
- csatlakoztak a jegyzőkönyvhöz: Afganisztán, Algéria, Angola, Eritrea, Irak, Kelet-Timor, Kongói Köztársaság, Ruanda, Tádzsikisztán, Thaiföld, Uganda, Üzbegisztán.⁵⁶

⁵⁴ Ibid. 4. cikk 1. pont.

⁵⁵ Ibid. 4. cikk 2. pont.

⁵⁶ Lásd: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11-b&chapter=4&lang=en (2012. 09. 30.)

5.5. Regionális szint elemzése

Szükségét érezték a nemzetközi szervezetek annak, hogy „helyi” szinten is megalkossák saját normáikat, s szabályozzák az általuk lefedett régióban a 18 év alattiak sorozásának, toborzásának, összecsapásokban való bevetésének problémakörét, hisz a gyerekkatonák alkalmazása globális jelenség, s a régiószintű megoldások rugalmasabbak, hatékonyabbak lehetnek.

5.5.1. Afrikai Charta a gyermek jogairól és jólétéről (1990)

Az Afrikai Unió elfogadtatott egy olyan, a részes államokat kötelező nemzetközi dokumentumot, amely *expressis verbis* megtiltotta a gyerekkatonák alkalmazását, s korszerűbb, magasabb szintű szabályozás, mint a generális források.

A charta 22. cikkelye alapján a részes államok kötelezettsége, hogy minden szükséges intézkedés meghozatalával biztosítsák, hogy gyermekek⁵⁷ ne vegyenek részt közvetlenül az összecsapásokban. Továbbá az államok különösen kötelesek tartózkodni a gyermekek sorozásától.⁵⁸

Az afrikai gyermekjogi charta az első cikkelyei között tisztázza, hogy valamennyi rendelkezése egységesen alkalmazandó minden 18. életévét be nem töltött személyre, még akkor is, ha valamelyik részes állam nemzeti törvényei szerint az adott gyermek 18 éves kora előtt megszerzi a nagykorúságot, így 18 éves koráig minden személyt megillet az egyezmény által biztosított védelem, az államok védelmi kötelezettsége nem szűnik meg.

Mára az Afrikai Unió minden tagállama vagy aláírta, vagy ratifikálta, illetve csatlakozott a szerződéshez. Érdekes itt is megnézni, hogy a legfertőzöttebb országok közül melyek:⁵⁹

- írták alá, ratifikálták: Algéria, Burundi, Csád, Kongó Köztársaság, Guinea, Libéria, Ruanda, Sierra Leone, Uganda, Elefántcsontpart;
- ratifikálták: Angola, Szudán;

⁵⁷ Gyermekek minden 18. életévét be nem töltött személy számít.

⁵⁸ African Charter on the Rights and Welfare of the Child. Article 22. Armed conflicts, points 2.

⁵⁹ <http://www.africa-union.org/root/au/Documents/Treaties/List/African%20Charter%20on%20the%20Rights%20and%20Welfare%20of%20the%20Child.pdf> (2012. 10. 05.)

- aláírták: Szomália, Közép-afrikai Köztársaság, Kongói Demokratikus Köztársaság.

Hiába a progresszív jogalkotás, az afrikai kontinens a legérintettebb, legfertőzöttebb a gyerekkatonák alkalmazása tekintetében (egyes források szerint eddig több mint 120 ezer gyerek szolgált katonaként valamelyik afrikai ország kormányzati vagy ellenzéki csapataiban), illetve hiába a charta részese valamennyi afrikai ország, ha nem tartják be a szabályokat: „írott malaszt marad az egyébként haladó szellemű regionális norma”⁶⁰.

5.5.2. Emberi Jogok Arab Chartája (2004)⁶¹

Az Afrikai Unióhoz hasonlóan, az Arab Államok Ligája szintén érintett közvetlenül a gyerekkatonáskodás kérdésében egyes tagállamai révén: Algéria, Libanon, Jemen, Irak, Líbia, Szomália, Szudán, Eritrea; melyek közül ki alkalomszerűen, de jellemzően inkább rendszeresen felkerült az elmúlt években az ENSZ Főtitkára, illetve nemzetközi civil szervezetek (gyerekkatonákat alkalmazó országok) listájára. Így indokoltá vált a Liga esetében is a cselekvés: 2008-ban életbe lépett az Emberi Jogok Arab Chartája.⁶²

A charta 10. cikkelye vonatkozik elsőként a gyermekekre, melynek értelmében tilos a kizsákmányolás bármely formája, legyen szó kényszermunkáról, akár prostitúcióról, tilos a gyermekek kizsákmányolása fegyveres konfliktusok idején. Expressis verbis nincs szó a gyerekkatonákról, de egyértelmű az értelmezés: a gyermekkatonák alkalmazása a kizsákmányolás egyik formája. A 4. cikkely szerint a 10. cikkben deklarált jogosítvány szükségállapot idején sem korlátozható.

A munkajogi jogosítványok (34. cikk) között is találunk olyan rendelkezést, mely a gyermekek katonakénti felhasználása elleni küzdelem jogi alapját adhatja: a részes államok elismerik a gyermek jogát a veszélyes munkával szembeni, ill. az oktatást akadályozó, továbbá egészségére, valamint fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi vagy szociális fejlődésére káros munkával szembeni védelemre. Márpedig a fegyveres szolgálat pont ilyen munka.

A charta egyetlen hiányosságaként felróható, hogy a gyermek fogalmának definiálása elmaradt.

⁶⁰ Csapó, Zsuzsanna op.cit.. p. 140.

⁶¹ League of Arab States, Revised Arab Charter on Human Rights, 22 May 2004.

⁶² 1994-ben az Arab Liga Tanácsa által már elfogadták, viszont a tagállamok nem ratifikálták a chartát, így sikertelensége miatt 2004-ben revízió alá vették. Bruhács, János: Nemzetközi jog II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1999. p. 219.

5.5.3. Iszlám gyermekjogi egyezmény (2005)

Az Iszlám Konferencia Szervezet⁶³ (IKSZ) 57 tagországa között szintén találunk olyan országot, melynek területén az utóbbi években vagy központi, vagy ellenzéki erők fogadtak be újoncként gyerekeket. Reagálva erre 2005-ben megfogalmazásra került az Iszlám gyermekjogi egyezmény.

Az 1. cikkely tisztázza a gyermek fogalmát, miszerint gyermeknek az a személy tekintendő, aki nem érte el a nagykorúságot.⁶⁴ A meghatározás meglehetősen rugalmas és könnyen kijátszható a nemzeti jogszabályok által.

Az egyezmény 2. cikkében rendelkezik arról, hogy gondoskodni kell az olyan gyerekekről, akik nehéz körülmények között élnek. Mindez nem elég, a probléma gyökereit is kezelni kell, azaz fel kell számolni azokat az okokat, melyek a kilátástalan körülményekhez vezettek, melyek adott esetben arra is kényszeríthetik a gyermeket, hogy boldogulását a hadseregben keresse.⁶⁵

Még egy közvetett utalást találhatunk a 6. cikkelyben: a részes államok kötelesek biztosítani a gyermek túlélését, életben maradását és fejlődését, megóvni a gyermeket az erőszaktól, a kizsákmányolástól⁶⁶ (akár a katonai szolgálattól).

Az egyezmény 17. cikke expressis verbis rögzíti, hogy a részes államok kötelesek megteremteni minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy megóvják a gyermeket többek között a fegyveres konfliktusokban való részvételtől.⁶⁷ A szerződés a részvétel fogalmát használja, mely előnyös, mivel e meghatározásba sok minden beleérthető, így a toborzás, sorozás, az összecsapásokban való közvetlen, illetve közvetett részvétel is.⁶⁸

A gyermekkatonák alkalmazásának tilalma más cikkelyből is kikövetkeztethető. A 18. cikk deklarálja, hogy a gyerekek nem végezhetnek veszélyes munkát, amely oktatásukat akadályozná, valamint ami egészségüket, fizikai, szellemi fejlődésüket károsítaná.⁶⁹

Az Iszlám gyermekjogi egyezmény ugyan nem szó szerint, mégis egyértelműen kikövetkeztethetően kötelező erővel tiltja tagállamai számára a gyerekek összecsapásokban való felhasználását.

⁶³ Organization of the Islamic Conference (OIC)

⁶⁴ Convention on the rights of the child in Islam. Article 1. Definition of the Child.

⁶⁵ Ibid. Article 2. Objective point 6.

⁶⁶ Ibid. Article 6. The Right to Life.

⁶⁷ Ibid. Article 17. Child Protection. point 5.

⁶⁸ Csapó, Zsuzsanna op. cit. p. 143.

⁶⁹ Convention on the rights of the child in Islam. Article 18. Child Labour.

5.6. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 182. egyezménye a gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és felszámolására irányuló azonnali lépésekről (1999)⁷⁰

A gyerekkatonáskodásra vonatkozó nemzetközi normákat folytatva szükséges megemlíteni a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 174 állam által ratifikált⁷¹ egyezményét, mely a gyermekmunkák legrosszabb formáit veszi számba.

A szerződés 3. cikk a) és d) pontja rendelkezik a gyermekek katonakénti felhasználásáról, mint „a gyermekmunka legrosszabb formájáról”:

- a) a rabszolgaság, ill. a rabszolgasághoz hasonló gyakorlat valamennyi formája, így a gyermekek adásvétele, gyermekkereskedelem, adórszolgaság, a kényszer- vagy kötelező munka, és a gyermekek katonaként alkalmazása
- d) tilos minden olyan munka, amely valamilyen formában veszélyezteti a gyermek egészségét, biztonságát vagy erkölcsi fejlődését.

Az 1. cikkely alapján az aláíró valamennyi állam köteles megtenni minden szükséges intézkedést ennek betiltására és gyakorlatának véget vetésére. Fontos megjegyezni, hogy a szerződés egységesen, minden 18. életévet be nem töltött személyt tekint gyermeknek, így a kötelező sorozás vonatkozásában is.⁷²

Kiemelendő, hogy a szerződés felismerte a gyermekmunka és a gyerekkatonáskodás közötti összefüggést: a munkára vagy katonai szolgálatra kényszerített vagy kényszerült gyerekek nagyjából ugyanabból a körből kerülnek ki, azaz a szegény és nyomorban élő rétegek közül. Békeidőben munkába állnak, konfliktus idején pedig fegyvert ragadnak, így próbálnak segíteni saját, vagy családjuk megélhetésén, túlélésén.⁷³

5.7. A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútuma (1998)

1998-ban hozták létre a Hágában székelő állandó Nemzetközi Büntetőbíróságot (ICC), melynek statútuma elsőként a nemzetközi egyezmények sorában, bűncselekménnyé

⁷⁰ ILO Convention 182 Concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour. Magyarországon a 2001. évi XXVII. törvény hirdette ki.

⁷¹ Magyarország 2000-ben.

⁷² ILO Convention 138 Concerning the Minimum Age for Admission to Employment.

⁷³ Csapó, Zsuzsanna op. cit. p. 148.

(„nemzetközi bűncselekménnyé”) nyilvánította a gyermekek katonaként történő felhasználását.⁷⁴

A büntetőbíróság négy bűncselekmény esetében rendelkezik joghatósággal:

- népirtás,
- emberiség elleni bűncselekmény,
- háborús bűncselekmény és
- agresszió esetében.

Tovább fejtegetve háborús bűncselekménynek számít:

- nemzetközi fegyveres összeütközések esetén: 15 év alatti gyermekeknek a nemzeti fegyveres erőkbe történő toborzása vagy sorozása, ill. „aktív” felhasználása összecsapásokban
- nem nemzetközi konfliktus esetén: 15 év alatti gyermekek fegyveres erőkbe vagy csoportokba történő toborzása vagy sorozása vagy az összecsapásokban való aktív felhasználása⁷⁵.

Előrelépésnek számít, hogy a Statútum által a részes államok vonatkozásában lehetővé vált, hogy természetes személyek a nemzetközi jog alapján büntetőjogi felelősséggel tartozzanak a gyermekek katonaként történő alkalmazásáért. Kevésbé számít fejlődésnek, hogy nem szakított a korábbi minimumstandarddal: csak 15 év alattiak esetében állapítható meg az egyéni nemzetközi büntetőjogi felelősség, a 15-18 év közötti fiatalok esetében nem számít háborús bűncselekménynek toborzásuk, sorozásuk, bevetésük.

Az egyezmény megfogalmazói értelmetlennek találták a differenciálást, így a Statútum nem tesz különbséget kormányzati és ellenzéki erők között.

⁷⁴ 2002. július 1-én lépett hatályba a szükséges 60 állam ratifikációja után. Magyarország 2001-ben ismerte el a Statútum kötelező hatályát.

⁷⁵ Jellemzően a polgárháborúk alatt alkalmazandó törvények és szokások súlyos megsértésének egyik formája.

6. Nemzetközi szervezetek és szervek gyerekkatonákat érintő intézkedéseik, fellépéseik

6.1. Az ENSZ Gyermekalapja (UNICEF)⁷⁶

Az UNICEF egyik legkiemelkedőbb feladatának tekinti a gyerekkatonák alkalmazása elleni küzdelmet.

A szervezet rövid távon mint segélyszervezet, hosszú távon mint fejlesztési szervezet lép fel, s mindezeket a gyerekkatonáskodás elleni harc során ötvöznie kell. A látványos és gyors megoldások mellett (pl.: gyerekkatonák leszerelése, lefegyverzése, a sebesültek egészségügyi ellátása) szükség van a csak hosszú távon, de tartós eredményt hozó lépések megtételére is, mint ezeknek a gyerekeknek az oktatása, fizikai, lelki sérülések enyhítése, szakmák betanítása, hogy ne kényszerüljenek ismét katonák közé.

6.2. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosa (UNHCR)⁷⁷

A menekült gyermekeknél jelentős a gyerekkatonává válás kockázata, a leszerelt vagy elmenekült gyermekek pedig könnyen a társadalom periferiájára szorulnak, így ugyancsak nagy az esély a menekültté váláshoz. Ebből az ördögi körből nehéz kitörni. A Menekültügyi Főbizottság ezért is tekinti fontos feladatnak a gyermekek katonakénti alkalmazása elleni harcot.

A Főbiztos Hivatala igyekszik a konfliktusokban álló felek részéről konkrét, egyedi kötelezettségvállalásokat is kikényszeríteni a gyerekkatonák visszaszorítására, s minden lehető fórumon fellép a gyerekek sorozása ellen.

Mindezekon túl külön hangsúlyt fektet a DDR⁷⁸ (lefegyverzés, leszerelés, társadalomba való visszailleszkedés) programokra, ezzel is segítve, hogy a fiatal veteránok ne kerüljenek vissza ismét a frontvonalra.

⁷⁶ Lásd az UNICEF honlapját: <http://unicef.hu/> (2012. 10. 08.)

⁷⁷ Lásd a Menekültügyi Főbiztos honlapját: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home> (2012. 10. 08.)

6.3 Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága (CRC)⁷⁹

A Bizottság évente háromszor ülésezik Genfben, vizsgálódásai során többek között az államok jelentéseire támaszkodik. A Gyermekjogi egyezmény, illetve jegyzőkönyvei rendelkezéseinek, így a gyerekek katonakénti alkalmazását tiltó előírások betartása felett őrködik.

Fontos megemlíteni, hogy a Gyermekjogi Bizottság már 1992-ben megfogalmazta a Gyermekjogi egyezményhez fűződő fakultatív jegyzőkönyv előzetes vázlatát⁸⁰ (melyet csak 2000-ben fogadtak el).

6.4. A Biztonsági Tanács munkacsoportja (SCWG)⁸¹

A Biztonsági Tanács egyik segédszerve, mely kéthavonta ülésezik, s megvizsgálja és értékeli az ENSZ Főtitkárának listáján szereplő konfliktusokban álló felek által készített azon akciótervek végrehajtását, amelyekben a felek részletes ütemterv formájában kötelezettségeket vállaltak a nemzetközi joggal ellentétesen besorozott és összecsapásokban felhasznált gyerekek alkalmazásának visszaszorítását. A munkabizottság számon tartja az elért fejlődést, ha kell, felhívja a figyelmet az esetleges hiányosságokra. A szükséges információkat az ENSZ Főtitkárának jelentéseiből szerzi be.

A munkacsoport működése alatt, javaslatai révén komoly előrelépéseket könyvelhet el magának. Példának okáért a Kongói Demokratikus Köztársaságban bíróság, törvényszék elé állítottak egy korábbi Mai-Mai⁸² parancsnokot, Kyungu Mutangát. A vádpontok között szerepelt 300 gyermek besorozása 2003-2006 között Katanga tartományban.

⁷⁸ DDR: demobilization, disarmament and reintegration.

⁷⁹ Lásd a Gyermekjogi Bizottság honlapját: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/> (2012. 10. 08.)

⁸⁰ Csapó, Zsuzsanna op. cit. p. 163. Hivatkozik: Preliminary Draft Optional Protocol on Involvement of Children in Armed Conflicts CRC/C/16, Annex VII.

⁸¹ Lásd a BT munkacsoportjának honlapját: <http://www.un.org/sc/wgdocs/index.shtml> (2012. 10. 08.)

⁸² Mai-Mai gerillák: a Kongóban harcoló fegyveres csoportok tagjai.

6.5. Az ENSZ Békefenntartó Műveleteinek Osztálya (DPKO)

Érdemes megemlíteni az ENSZ békefenntartókra vonatkozó szabályokat. 1998 októberében az ENSZ Főtitkára minimális korhatárt határozott meg a békéért harcoló ENSZ katonák vonatkozásában.⁸³ A műveletekben részt vevő tagállamok:

- nemzeti kontingenseikbe lehetőleg ne küldjenek 21 évnél fiatalabb katonát,
- semmiképp ne delegáljanak csapataik közé 18. életévüket be nem töltött személyeket,
- 25 év alattiakat ne bízzanak meg polgári rendőri és katonai megfigyelői feladatokkal a békefenntartó műveletek keretei között.

Mindezzel példát kívánnak statuálni: legyen irányadó világszerte minden katonai szerv számára a 18 éves alsó limit megkövetelése illetve elutasítja a gyermekkatonák alkalmazását.

6.6. A Vöröskereszt (ICRC)^{84 85}

A nemzetközi társadalmi szervezetek között érdemes megemlíteni a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságát, mely fontos feladatának tartja - mind a nemzetközi normaalkotás támogatásával, mind a harctereken történő konkrét intézkedéseivel – a gyerekkatonáskodás visszaszorítását.

A szervezet egységesen a 18. életév mellett áll ki (ne legyen különbség központi és ellenzéki, valamint a kényszeren és az önkéntes csatlakozás között), hiszen a fegyvert fogott gyerek többé már nem civil, kombattánsnak minősül, így legális célpontnak tekinthető.

A Vöröskereszt a Fakultatív jegyzőkönyv megalkotásában is szerepet vállalt, de gyakorlati intézkedéseik is számottevőek: mivel pártatlan, független és semleges szervezet, így olyan csoportokkal is fel tudja venni a kapcsolatot, amelyek másokkal nem hajlandók, és nem egy esetben engedtek el gyerekeket kötelékeikből (majd sor kerülhetett a lefegyverzésre is).

⁸³ Lásd.: Report of the Secretary-General to the Security Council on the Protection of Civilians in Armed Conflict. 1999/957. 8 September 1999.

⁸⁴ ICRC: International Committee of the Red Cross.

⁸⁵ Lásd a Vöröskereszt honlapját: <http://www.icrc.org/eng/> (2012. 10. 08.)

6.7. A gyermekkatonáskodás elleni Koalíció (CSUCS)⁸⁶

Az 1998-as életre hívása óta a londoni székhelyű szervezet globális hálózatot épített ki. A koalíció feladatának tekinti:

- véget vetni a gyermekek katonának történő felhasználásának,
- megelőzni a 18 év alattiak fegyveres erőkbe vagy csapatokba való besorozását,
- elérni a gyerekkatonák lefegyverzését,
- biztosítani a leszerelték rehabilitációját, társadalomba való visszailleszkedését.

Közel három-, négyévente globális jelentéseket tesz közzé, országról országra részletesen lebontva arról, hogy hol vetnek be 18 év alattiakat (eddig négy jelentés készült: 2001-ben, 2004-ben, 2008-ban, s a legfrissebb 2012-ben), illetve regionális beszámolókat is készít. Jelenleg a vizsgálatokban elsőbbséget „élvező” országok: Csád, Thaiföld, Burma, Kongói Demokratikus Köztársaság, Egyesült Királyság.⁸⁷

⁸⁶ Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. A koalíció honlapja: <http://www.child-soldiers.org>

⁸⁷ Lásd: http://www.child-soldiers.org/country_reader.php (2012.10.20.)

7. A fegyveres konfliktusokban irányadó szabályok

A harcokban ténylegesen részt vevő személyek nem bírnak olyan fokú jogi ismeretekkel, amelyek mélyebb szintű jogi problémák megoldására is alkalmassá tenné őket, hiszen a katonák általában nem részesülnek részletesebb elméleti jogi képzésben. Ennek ellenére a hadijog elveinek ismerete különösen hasznos, mivel azok megfelelő alkalmazásával sokszor gyors és megközelítőleg helyes válasz adható a hadviselés során felmerült jogi kérdésekre.⁸⁸

A bonyolultabb jogi kérdések elemzése, megoldása már túlmutatna az átlagos katonai képzés keretében nyújtható jogi ismereteken. Így a katonának az alapvető előírásokat kell ismernie, melyek azért szükségesek, hogy a konfliktus során készségszinten legyen képes elválasztani a jogszerű magatartás a jogellenes magatartástól. Műveleti szinten a harcokban részt vevő személynek ezt a képességet kell elsajátítania. A genfi egyezmények szabályai is arra törekednek, hogy ne kelljen ilyen kérdésekkel foglalkoznia a fegyveres összeütközésekben részt vevő katonának.⁸⁹

Felmerülhet a kérdés: vajon mennyire életszerűek a jogi előírások és lehet-e egyes esetekben eltérő magatartást tanúsítani?⁹⁰

⁸⁸ Lattmann, Tamás: Fegyveres konfliktusok és az emberi jogok – miért nehéz kérdés? In.: Elspeth Guild: Mikor bűncselekmény a háború? Biztonság és emberi jogok: az egyéni jogok védelme szükséghelyzet és fegyveres összeütközés idején. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2009. p. 15.

⁸⁹ Ibid. p. 16.

⁹⁰ Ibid. p. 17.

8. Legitim célpont-e a gyerekkatona?

Szintén felvetődhet olyan kérdés, hogy a gyerekkatonák az összecsapások során legitim célpontnak tekinthetők-e. A genfi normákból kiindulva: a katona civileket, polgárokat nem támadhat, csak katonát, katonai célpontot. A fegyvert ragadott gyermeket hiába védik a jogszabályok, kikerül a védett személyek köréből, kombattánsnak minősül, így legitim célponttá válik. Sem a fiataikorút célba vevő katona, sem az állam, melynek haderejében szolgál, nem valósít meg jogsértést.

Összetettebb a probléma, ha a gyermekkori gerillacsapat tagja. Márpedig napjaink konfliktusaira egyre inkább jellemző az aszimmetrikus hadviselés, melyet főként a fegyveres ellenállók vagy milíciák alkalmaznak, ahol szívesen használnak fel fiatakorúakat. A genfi egyezmények rögzítik, hogy a gerilla kombattánsnak minősül, ha megkülönbözteti magát a civilektől, legalább az összecsapások során, vagy közvetlenül az azt megelőző felfejlődés alkalmával. Ha a szolgálatot teljesítő kiskatona ezen feltételeket nem teljesíti, harcosnak ugyan nem minősül, így hadifogoly státust sem nyer, viszont ez esetben is különleges védelem illeti meg életkorából eredően.⁹¹ A gerilla hadviselés elterjedése a kombattánsok fogalmának egyértelmű meghatározását aláásta, ennek következtében nehezzé válik a harcosok és a polgári lakosság megkülönböztetése.⁹²

Mégis a fő probléma: miként mérlegeljen az a katona, aki tisztában van azzal, hogy olyan gyerekeket alkalmaznak a szembenálló erők, akik a polgári lakosságtól nem különböztethetők meg? A professzionális hadseregek tagjainak, kiknek országában a fiatakorúak különösebb jogi védelem és oltalom alatt állnak, illetve kultúrájuk eltérő, nehéz megtenni azt a bizonyos lépést: lelőni a gyermeket. A parancsnokoknak percekre, másodpercekre szűkült döntési helyzetekben kell saját beosztottaik, vagy akár mások életét érintő döntéseket hozniuk, s a mérlegelés során gyakran kell megküzdeniük a katonai és humanitárius megfontolások összeütközésével. Mindezt figyelembe veszi a hágai jog is, tehát a katonai szükségesség megengedi az olyan magatartásokat, melyek a védettség általános szabályaiba ütköznek, azonban a katonai feladat teljesítéséhez feltétlenül szükségesek, és a feladat által megkívánt fokot, mértéket nem lépik túl. Lényeges, hogy a katonai szükségesség

⁹¹ Lásd: 1977. évi I. genfi jegyzőkönyv 77. cikk

⁹² Bruhács, János: Nemzetközi jog II. p. 199.

által diktált harceljárást az alkalmazói ne, mint megengedett cselekmények fajtáját, hanem mint kivételt tekintsék.⁹³

Furcsa vagy megtévesztő lehet egy gyermek látványa a harcmezőn, de nem szabad alábecsülni őket. Sok esetben több éves harci tapasztalattal rendelkeznek, több csata keményítette őket, mint idősebb ellenfeleiket, nem ismerik a hadijog szabályait és egy SOP-t⁹⁴ vagy ROE-t⁹⁵ sem követnek, hiszen nem is tudják mik ezek; a harcokban és a harcok alatt nőttek fel. Úgy érzik nem veszíthetnek semmit, hisz sok esetben nincs családjuk, elszakították tőlük, ha van is a szegénység elől, az életben maradásért csatlakoztak „sereghez”, ez által vakmerőbbek. Összességében tehát – elviekben – mérlegelés nélkül likvidálni kell harci helyzetben a katonának állt fiatalokat, mivel komoly veszélyt jelentenek a saját erőkre.

A gyakorlatban a nem halálos fegyverek⁹⁶ alkalmazása szintén hatékony, humanitárius megoldás lehet⁹⁵, ráadásul a média, a közvélemény és a helyiek támogatását is könnyebb elnyerni, ami mind az éppen folyamatban levő műveletre, mind hosszabb távra nézve előnyös. Ilyen volt például, amikor a brit hadsereg egyik őrzőjét a RUF gyerekkatonái elfogták, mert a britek haboztak megtámadni a 15 év alatti harcosokat; később, hogy pánikot keltsenek, pirotechnikai eszközöket, hangos robbantásokat vetettek be, mire a gyerekkatonák többsége szét is szaladt.⁹⁷ Ez rendkívüli kockázattal is járhat a saját erőkre nézve.

További megoldásnak találom a gyermekeket vezető parancsnokok likvidálását, mellyel szintén összezavarhatóak, így visszaszorításuk is könnyebb, kevésbé véres.

⁹³ A fegyveres összeütközések joga. Zrínyi Kiadó, 2009. p. 196.

⁹⁴ SOP (Standard Operating Procedures): egységes műveleti szabályzat.

⁹⁵ ROE (Rules of Engagement): harci magatartási szabályok.

⁹⁶ Pl.: pirotechnikai eszközök.

⁹⁷ Lásd: http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/05/21/think_again_child_soldiers (2012.09.05.)

9. A gyerekkatona felelősségre vonása az általa elkövetett háborús bűncselekményért

Mint láttuk, háborús bűncselekmény a gyermekek felhasználása, alkalmazása az összecsapásokban, azaz maga a gyerekkatona is bűncselekmény áldozata. Aki adott esetben szintén bűncselekményeket követ el, ráadásul beszámolók szerint azoknál az egységeknél, melyeknél gyerekeket alkalmaznak, magasabb az erőszakos bűncselekmények száma.

A nemzetközi büntetőjogi szabályozás a gyerekkatonák által elkövetett háborús bűncselekményekkel kapcsolatban valamelyest hézagos, nemzetközi norma nem rendelkezik speciálisan a gyermekek mikénti felelősségre vonásáról, így ilyen esetben az irányadók a fiatalkorúakra vonatkozó általános nemzetközi standardok, vagy a kompetens nemzetközi bíróság statútuma alapján dönthető el, ki állítható az igazságszolgáltató fórum elé. A Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) alapokmányának alkotói is a fiatalkorúak büntetőjogi felelősségre vonásának lehetősége mellett álltak, viszont a bíróság a statútuma szerint nem indíthat eljárást 18 éven aluli tettesek ellen. Ennek oka, hogy az ICC szeretné, ha a 18 évnél fiatalabb elkövetőket a részes államokban állítanák bíróság elé. Egy másik nemzetközi törvényszék, a Sierra Leone-i Speciális Bíróság statútuma szerint a bíróság eljárhat bárkinek az ügyében, aki betöltötte a 15. életévét, de a fórum ügyésze úgy döntött, hogy 18 év alattiakat háborús bűncselekményért nem fognak felelősségre vonni, hiszen ezek a bűnelkövetők egyben áldozatok is.

Az adott életkor⁹⁸ be nem töltésén kívül további büntethetőséget kizáró okok, hogy gyakran kábítószer hatása alatt, bódult állapotban követik el a bűncselekményeket, valamint kényszer vagy fenyegetés hatására. Teljességgel kizárni felelősségre vonásukat nem lehet, hiszen ha nem kellene számolni gyerekkatonák esetében a felelősségre vonás lehetőségével, azzal parancsnokaikat – a büntetlenség reményében – arra bátorítanák, hogy a legkegyetlenebb feladatokat a gyerekekkel hajtassák végre. Ennek következtében a konfliktusokban álló felek tisztában lennének azzal, hogy a gyerekek az egyik legveszélyesebb ellenségek, mindenki a likvidálandó célpontot látná bennük, akiket gondolkodás nélkül ki kell iktatni.⁹⁹ Éppen ezért lenne fontos a parancsnokok, előjárók

⁹⁸ A büntethetőség alsó korhatára országanként eltérő, 7-16 év között szóródik, a legtöbb országban a 14. életév.

⁹⁹ Csapó, Zsuzsanna op. cit. p. 229.

számonkérése: a parancsnoki felelősség általános elve alapján azokért a bűncselekményekért is ők felelnek, melyeket az állományukba tartozó gyerekkatonák követtek el.

Végül fontos megjegyezni, hogy a katonai hierarchia alapján az elkövető esetében fel sem merülhet a parancs végrehajtása védekezéséppen, azaz a „parancsra tettem” védekezés nem számít enyhítő körülménynek.¹⁰⁰ A gyermekkatonáknak is tisztában kell lenniük azzal, hogy cselekményeik nem maradhatnak következmények nélkül.

¹⁰⁰ Fegyveres összeütközések joga. op. cit. p. 339.

10. A gyerekkatonákat alkalmazó fegyveres erők vezetőinek felelősségre vonása

Az előző fejezetben említésre került, hogy a gyerekkatonákat alkalmazó fegyveres erők vezetőit is szükséges felelősségre vonni. Az alábbiakban bemutatásra kerül néhány ilyen eset.

10.1. Nemzetközi Büntetőbíróság: Ügyész v. Thomas Lubanga ügy

Bár nem Thomas Lubanga Dyilo az első, aki ellen elfogatóparancsot adott ki (a Kongói Demokratikus Köztársaság területén elkövetett cselekmények kapcsán), de ő az első, akit letartóztattak, s ügyében ítélet is született.

Lubanga parancsnokként szolgált egy Ugandához kötődő felkelő csoportban, a Kongói Gyülekezet a Demokráciáért – Felszabadítási Mozgalomba (RCD-ML), alapítója és elnöke volt a Kongói Hazafiak Uniónak (UPC),¹⁰¹ mindemellett a Kongó Függetlenségéért küzdő Hazafiak Csoportjának (FPLC)¹⁰² korábbi parancsnoka. 2002 és 2003 között az általa vezetett UPC több mint 800 civilt mészárolt le egy faluban, Mongbwaluban és környékén.¹⁰³ Csapatának (mely kb. 15 ezer főből állt), Human Rights Watch szerint 40%-a 18 év alatti volt, őket iskolákból, otthonukból elrabolva, kényszerrel sorozták be,¹⁰⁴ vagyis Lubanga nem vette figyelembe a gyermekek katonakénti felhasználását tiltó nemzetközi normákat.

A nyomozás 2004 márciusában indult el a Nemzetközi Büntetőbíróság keretében. Érdekesség, hogy maga Kongó kérte a Bíróságtól a 2002. július 1. utáni (az azt létrehozó Statútum hatályba lépése után) a Kongói Demokratikus Köztársaság területén elkövetett, joghatóságába tartozó bűncselekmények kivizsgálását.¹⁰⁵

2004 júniusában hozták nyilvánosságra Luis Moreno Ocampo döntését a nyomozás megindításáról.¹⁰⁶ 2006-ban közzétették az elfogatóparancsot,¹⁰⁷ mely szerint bűnös a Római

¹⁰¹ UPC: Union of Congolese Patriots.

¹⁰² FPLC: Forces Patriotiques pour la Libération du Congo.

¹⁰³ Human Rights Watch: UPC crimes in Ituri (2002-2003) Lásd:

[http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/UPC%20Crimes%20in%20Ituri%20\(2002%20%E2%80%93%2003\).pdf](http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/UPC%20Crimes%20in%20Ituri%20(2002%20%E2%80%93%2003).pdf) (2012.10.22.)

¹⁰⁴ Lásd: <http://www.hrw.org/news/2009/01/27/paying-sending-children-war> (2012.10.22.)

¹⁰⁵ Prosecutor receives referral of the situation in the Democratic Republic of Congo, The Hague, 19 April 2004. ICC-OTP-20040419-50-En.

¹⁰⁶ Lásd: <http://www.icc-cpi.int/Menus/ICC/Situations+and+Cases/Situations/Situation+ICC+0104/> (2012.10.22.)

Statútum 8. cikkelyének (2) (b) (xxiv) vagy (2) (e) (vii) pontja szerint büntetendő háborús bűncselekmények elkövetésében:

- 15 év alatti gyermekek besorozásában,
- 15 év alatti gyermekek toborzásában, és
- 15 év alatti gyermekek fegyveres összecsapásokban történő aktív felhasználásában.

A kihallgatások után, 2009 márciusában megindult Lubanga pere. A Bíróság 2012. március 14-én hozott ítéletében az ellene felhozott vádpontok mindegyike alapján bűnösnek találták,¹⁰⁸ 2012. június 10-én kihirdették „14 évre szóló” börtönbüntetését.¹⁰⁹

Lubanga ügyétől a közvélemény azt várta, illetve várja, hogy azok a hadurak, akik gyerekkeket alkalmaznak, gondolkodjanak el azon, hogy látván az ítéletet mindez megéri-e. Véleményem szerint ez inkább arra ösztönzi majd őket, hogy minél nagyobb hadsereget toborozzanak saját védelmük érdekében.

10.2. További gyerekkeket alkalmazásával kapcsolatos ügyek a Nemzetközi Büntetőbíróság előtt

2005-ben elfogatóparancsot adtak ki az ugandai Úr Ellenállási Hadseregének (LRA) vezetői, parancsnokai ellen. Köztük három személyt vádolnak a háborús bűncselekményeken belül gyermekek kényszersorozásának bűncselekményével. Joseph Kony-nak, Vincent Otti-nak és Okot Odhiambo-nak még felelnie kell a gyermekek (sokszor menekülttáborokból való) besorozásáért. Kony után az ugandai hadsereg nagy erővel kutat.¹¹⁰

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Lásd: <http://www.lubangatrial.org/2012/08/20/lubanga-judgment-the-prosecutions-investigation-and-use-of-intermediaries/> (2012.10.23.)

¹¹⁰ Bővebb információ: <http://www.globalpost.com/dispatches/news/regions/africa/kony-lra-central-africa-republic> (2012.10.23.)

10.3. A Sierra Leone-i Speciális Bíróság: Charles Taylor pere

A Sierra Leone-i Speciális Bíróság egyik leghíresebb vádlottja, a libériai Charles Ghankay Taylor ellen 2003-ban emeltek vádat, 17 rendbeli háborús és emberiség elleni bűncselekmény és a humanitárius nemzetközi jog egyéb súlyos megsértése miatt. A vádpontokat 2006-ban 11-re csökkentették.¹¹¹

Ki is az a Charles Taylor? Hogy kerül olyan Bíróság elé libériai állampolgárként, ami a Sierra Leone területén elkövetett bűncselekményeket vizsgálja? Taylor 1997 és 2003 között Libéria elnöke volt.¹¹² A szomszédos állam (Sierra Leone) ellenzéki fegyveres csoportjait, a Fegyveres Erők Forradalmi Tanácsát¹¹³ és a Forradalmi Egységfrontot¹¹⁴ pénzzel, fegyverekkel és kiképzéssel támogatta azért, hogy az országban ne legyen stabil központi kormány, így semmi és senki nem akadályozhatná meg a szabad gyémántkereskedelemben.¹¹⁵ A konfliktusok alatt így megsértve a humanitárius nemzetközi jog számos alapvető rendelkezését. Érdekesség, hogy a Bíróság székhelye bár Sierra Leone-ban található, Taylor ügyét viszont az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozata¹¹⁶ alapján Hágában folytatták le, remélve, hogy nem újulnak ismét ki forrongások, és a régió stabil marad.

A Speciális Bíróság 2012. április 26-án bűnösnek nyilvánította az ellene felhozott mind a 11 vádpontban,¹¹⁷ köztük gyerekkatonák sorozásában és toborzásában, 15 év alattiak fegyveres összecsapásokban való felhasználásában. 2012. május 30-án 50 év börtönbüntetésre ítélték.

Charles Taylor még 2003-ban beadványt intézett a Speciális Bírósághoz, melyben arra hivatkozva, hogy mint Libéria államfője, immunitás illeti a Bíróság joghatósága alól. A beadványt elutasították.¹¹⁸

Az egykori libériai államfő példája kapcsán láthatjuk, hogy a törvények fölé senki nem emelkedhet, bármilyen tisztséget is töltsön be.

¹¹¹ Lásd: <http://www.charlestaylortrial.org/trial-background/> (2012.10.23.)

¹¹² Lásd: <http://allafrica.com/stories/200308111235.html> (2012.10.23.)

¹¹³ AFRC: Armed Forces Revolutionary Council.

¹¹⁴ RUF: Revolutionary United Front.

¹¹⁵ Lásd: <http://www.trial-ch.org/en/ressources/trial-watch/trial-watch/profils/profile/98/action/show/controller/Profile.html> (2012.10.23.)

¹¹⁶ Resolution 1688 (2006) Adopted by the Security Council at its 5467th meeting, on 16 June 2006.

¹¹⁷ Lásd: <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12391507>

¹¹⁸ Appeals Chamber, Decision on immunity from jurisdiction, 31 May 2004, in the case of Prosecutor against Charles Ghankay Taylor. Case No. SCSL 2003-01-I.

11. A gyerekkatonákkal szembeni tevékenység lehetőségei

Tévednénk, ha azt gondolnánk, hogy a magyar hadsereg tagjai nem találkoztak, vagy nem fognak találkozni gyerekkatonákkal. A különböző kormányzati és nem kormányzati szervezetek hiába küzdenek a gyermekek fegyveres konfliktusokban való bevetése ellen, újra és újra felbukkan ez a jelenség.¹¹⁹

A Magyar Honvédség részt vett, illetve részt vesz több olyan misszióban (akár egyéniről, akár nagyobb létszámúról van szó), ahol az adott állam területén előfordultak gyerekkatonák. Ilyen volt például az ENSZ Mozambiki Missziója (1992-1994; ONUMOZ – UN Operation in Mozambique), melyben 43 fő vett részt (23 katona, 20 rendőr megfigyelő).¹²⁰ Boldizsár Gábor ezredes, aki szintén részt vett a misszióban, így nyilatkozott: „Gyerekkatonával nem sokkal találkoztunk, de azokra is azt mondták, hogy 18-20 évesek. Persze tudtuk, hogy ez nem lehet igaz. Ha számot kellene mondanom, hogy hány gyerekkatonával találkoztam, akkor legfeljebb ötvennel.”¹²¹ Négy tiszt vett részt 1993-1994-ben a főparancsnokság törzsében hadműveleti tisztként, illetve szektoronként „team-leader”-ként Uganda és Ruanda között az UNOMUR (ENSZ Ugandai és Ruandai Megfigyelő Misszió – UN Observer Mission Uganda-Rwanda).¹²² Afganisztán sem mentes a gyerekkatonáktól, ahol különböző műveletekben magyarok is vesznek részt, mint például:

- a folyamatban levő ISAF (International Security Assistance Force), a NATO által vezetett nemzetközi misszió,
- az MH Tartományi újjáépítési csoport (MH PRT),
- 2004-2006-ig Kabulban a MH Könnyűgyalogos százada járőrözéssel vett részt a rendbiztosítási feladatokban 106 fővel,¹²³ valamint
- Mazar-e Sharif-ban 40 fővel a MH Nemzeti Támogató Eleme.¹²⁴

¹¹⁹ 2012 októberében egy ENSZ képviselő, Ivan Simonovic jelentésében arról számolt be, hogy Mali területén iszlám szélsőségesek gyerekkatonákat vásárolnak fejenként mintegy 600 dollárért (kb. 130 ezer forint). Lásd: http://atv.hu/cikk/20121011_130_ezerert_adjak_el_a_gyerekeket_hogy_iszlamista_allamot_epitsenek?sourc=hirkereso (2012. 10. 12.)

¹²⁰ Kiss, Zoltán László: Magyarok a békefenntartásban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011. p. 254.

¹²¹ Besenyő, János őrnagy: Magyar békefenntartók Afrikában. In.: Sereg Szemle X. évfolyam 2. szám. p. 115.

¹²² Kiss, Zoltán László op. cit. p. 255.

¹²³ Ibid. p. 258.

2009-től az Afrikai Unióval közösen vett részt az ENSZ szudáni missziójában (UNAMID) Darfurban. A DDR program egyik tisztjeként szolgáló Papp István nyugállomány ezredest, aki a gyerekkatonák leszerelésében segédkezett, 2010. október 6-án fegyveresek elrabolták.¹²⁵

Bár véleményem szerint nem a katonai erők dolga felvenni a harcot a gyerekkatonák alkalmazása ellen, de mindenképp együtt kellene működni a kormányokkal, helyi szervezetekkel, illetve NGO-kal. Felvetődik kérdés, hogy akkor mik a teendők? Példának az Amerikai Egyesült Államok Tengerészgyalogsága állhat, ahol már 2002-ben a „Child Soldiers: Implications for U.S. Forces” című szemináriumon is foglalkoztak, és azóta folyamatosan tartanak ehhez hasonlókat.¹²⁶ Ezek szerint:

- felhívják a figyelmet a felderítés fontosságára: minden lehetséges információt meg kell szerezni az adott területen levő gyerekkatonákról (hol toborozták őket, hol képezték ki, hol szerveződtek, hogy harcolnak és milyenek a harci tapasztalataik, kik a vezetőik, ők hol találhatók).
- Egyértelmű ROE kialakítása, mely tartalmazza a gyerekek elleni tűzpárbaj esetén teendőket, annak minél érthetőbb ismertetése.
- A fegyvert fogott gyerekek felnőtt vezetőinek minél előbbi eltávolítása (megjegyzendő, hogy néha nem sokkal idősebbek, mint a gyermekek maguk).
- Ha lehetséges, inkább válasszák a nem halálos fegyvereket, zavarják őket össze a feloltszlatáshoz.
- A legfőbb sorozási helyek ellenőrzése, ezek felügyelete egyik módja lehet a megelőzésnek, azaz az ellenség megakadályozása új gyerekek toborzásában.
- A pszichológiai hadviselés (PsyOp) alkalmazása, hogy minél több gyereket meggyőzzenek leszerelésükről.
- Kapcsolattartás a nyilvánossággal: meg kell őket is ismertetni a jelenség problémáival a médián, szóvivőkön keresztül. El kell mondani, hogy a gyerekekkel való ütközetek során a halálukért a felelősség a rendszert vagy azokat az embereket terheli, akik illegálisan toborozták és használták fel őket. Ugyanakkor azt is tudatni kell ilyen esetekben, hogy mindez fordítva is

¹²⁴ Ibid. p. 259.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Colonel Charles P. Borchini, Erin F. O’Connell: What marines need to know about child soldiers. In.: Marine Corps Gazette, April 2003. Lásd: <http://www.mca-marines.org/gazette/article/what-marines-need-know-about-child-soldiers>

megtörténhet, így az adott helyzetben a katonának nincs sok választási lehetősége, hisz az élete veszélyeztetve van.

- Az elfogottakat, menekülőket támogatni kell leszerelésükben, s segítséget kell nyújtani az ezért küzdő NGO-knak is. A gyermeket védeni kell a helyiek bosszújától vagy a fegyveres csoportok gyűlöletétől.
- Gyógykezelés, segítség a történetek feldolgozásában (ez minden egyes misszióra igaz lehet) azoknak a missziókból hazatért katonáknak, akik gyerekkatonákkal találkoztak, akár összeütközésekbe is keveredtek velük.¹²⁷

Az előbbi felsorolásból két pontot emelnék ki, melyek a jövőben véleményem szerint kiemelt szerepet kell, hogy kapjanak. Elsőként: egyértelmű, egységes ROE és SOP kialakítása. A megfelelő harci magatartási szabályok segítségével csökkenthető a döntéshozatal ideje, a késlekedés, és növelhető a megfelelő döntések meghozatalának aránya. Az alapos átgondolás mellett fontos lenne megalkotásukhoz olyan szakemberek, katonák, emberek segítségül hívása, akik már találkoztak evvel a jelenséggel; tapasztalataik kikérése, cseréje rendkívül fontos. A másik általam kihangsúlyozott teendő: a történetek feldolgozásában való segítség. A gyerekkatonákkal való fegyveres összeütközések magukban hordozzák a poszttraumatikus stressz szindróma (PTSD) kialakulásának lehetőségét, így különös figyelmet kell fordítani arra, hogy a katonák megfelelően legyenek ellátva ezen a téren is.

Úgy gondolom, hogy a Magyar Honvédségnek a jelenleginél átfogóbban kellene foglalkoznia a problémával, mivel ez a globális jelenség a napi híreket elnézve nem mostanában fog megszűnni, és láthatjuk, hogy az esély arra, hogy magyar katona gyerekkatonával találkozzon, nem egyenlő a nullával. Ezért a jövőre nézve fontos lenne a kiképzések során megismertetni a katonákkal (főleg a missziókba készülő állománnyal) a probléma hátterét, az országokat, térségeket és a konfliktusokat ahol előfordulnak, szituációs gyakorlatokkal segíteni őket a gyerekkatonákkal szembeni bánásmódra.

¹²⁷ Ibid.

12. Záró gondolatok

Visszatekintve a történelemben, vagy akár az elmúlt évek konfliktusaira gondolva látjuk, hogy továbbra is számos helyen kényszerülnek, vagy kényszerítenek gyerekeket arra, hogy katonának álljanak és harcoljanak.

Nemzetközi szinten történtek előrelépések, hisz újabb és újabb fejlődőképes normák megalkotására került sor, s egyre több nemzetközi szervezet és szerv jelent meg, melyek tevékenysége és azok hatékonysága nem elhanyagolhatóak. Előrelépésnek tekinthető a Nemzetközi Büntetőbíróság Thomas Lubanga Dyilo-val és Charles Ghankay Taylor-ral szemben tanúsított fellépése, felelősségre vonása, mely remélhetőleg precedensnek is tekinthető.

Ezzel szemben a gyerekek fegyveres konfliktusokban való felhasználása napjainkban még mindig erőteljes problémát jelent. Ennek enyhítését korunk célul tűzheti ki.

13. Melléklet

13.1. Országok, ahol 2001 és 2004 között gyermekkatonákat alkalmaztak

1. ábra. Forrás: Child Soldiers Global Report 2004

Afrika:

Angola
 Burundi
 Csád
 Elefántcsontpart
 Kongói Köztársaság
 Kongói Demokratikus Köztársaság
 Közép-afrikai Köztársaság
 Libéria
 Ruanda
 Sierra Leone
 Szomália
 Uganda

Amerika és a Karib-térség:

Kolumbia

Ázsia/Csendes-óceáni térség:

Afganisztán
 Guinea
 Fülöp-szigetek
 India
 Indonézia
 Mianmar (Burma)
 Nepál
 Sri Lanka

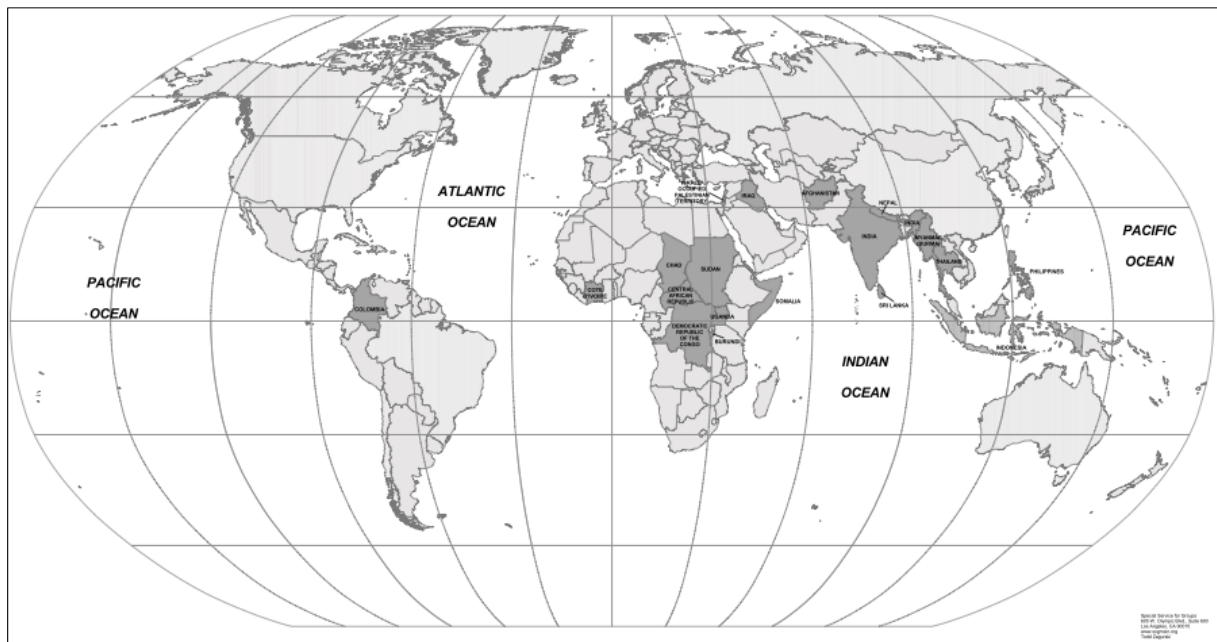
Európa és Eurázsia:

Oroszország

Közel-Kelet és Észak-Afrika:

Izrael – megszállt palesztin területek
 Irán
 Irak
 Jemen
 Szudán

13.2. Gyerekkatonákat alkalmazó országok 2004 és 2007 között

2. ábra. Forrás: Child Soldiers Global Report 2008

Afrika:

Burundi
Csád
Elefántcsontpart
Kongói Demokratikus Köztársaság
Közép-afrikai Köztársaság
Szomália
Szudán
Uganda

Nepál

Srí Lanka

Thaiföld

Közel-Kelet:

Irak

Izrael – Palesztin megszállt területek

Amerika és a Karib-térség:

Kolumbia

Ázsia/Csendes-óceáni térség:

Afganisztán

Fülöp-szigetek

India

Indonézia

Mianmar (Burma)

13.3. Gyerekkatonákat alkalmazó országok (2010. Január – 2012. Június időszakban)

	Nemzeti hadsereg	Az állami fegyveres erők egyéb részei (hivatalos félkatonai szervezetek, rendőrség)	Állami szövetséges fegyveres csoportok	Gyerekek egyéb felhasználása: kém kapuőr, hírvivő, élő pajzs, egyéb ideiglenes és nem hivatalos feladatok
Afganisztán		X		X
Csád	X		X	
Dél-Szudán	X			
Elefántcsontpart	X		X	
Eritrea			X	
Fülöp-szigetek		X		X
Irak		X		
Izrael				X ¹²⁸
Jemen	X	X	X	
Kolumbia				X
Kongói Demokratikus Köztársaság	X	X		
Közép-afrikai Köztársaság			X	
Líbia (Kadhafi-párti erők)	X	X		X ¹²⁹
Mianmar	X	X		
Nagy-Britannia	X ¹³⁰			
Ruanda			X	
Szíria				X ¹³¹
Szomália	X		X	
Szudán	X	X	X	
Thaiföld		X		

3. ábra. Forrás: Louder than words: An agenda for action to end state use of child soldiers

¹²⁸ 2011-es jelentések alapján: az izraeli erők palesztin gyerekeket használtak élő pajzsként.

¹²⁹ Az állami fegyveres erők élő pajzsként gyerekeket használtak.

¹³⁰ Öt 17 éves katonát vetettek be Afganisztánban és Irakban 2007 és 2010 között. Afganisztánban 2010-ben egy 18 év alatti harcosban is részt vett.

¹³¹ Szíriai állami erők és a vele szövetséges Shabbiha milícia gyerekeket használtak fel élő pajzsnak.

14. Felhasznált irodalom

Magyar nyelvű könyvek, tanulmányok, értekezések, cikkek:

A fegyveres összeütközések joga. Szerk.: Ádány, Tamás Vince – Bartha, Orsolya – Törő, Csaba. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2009.

Besenyő, János őrnagy: Magyar békefenntartók Afrikában. In.: Sereg Szemle, X. évf. 2. szám.

Bruhács, János: Nemzetközi jog II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 1999.

Csapó, Zsuzsanna: Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Publikon Kiadó, 2011.

Fodor, Pál: Gyermekadó a szultánnak. História, 1997, 5. szám.

Hegy, Klára – Zimányi, Vera: Az Oszmán Birodalom Európában. Corvina Kiadó, Budapest, 1986.

Kiss, Zoltán László: Magyarok a békefenntartásban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011.

Kosevaja: Fiam története. Hogyan lett Kosevoj az ifjú gárda hőse? Új Magyar Könyvkiadó, Budapest, 1949.

Lattmann, Tamás: Fegyveres konfliktusok és az emberi jogok – miért nehéz kérdés? In.: Elspeth, Guild: Mikor bűncselekmény a háború? Biztonság és emberi jogok: az egyéni jogok védelme szükséghelyzet és fegyveres összeütközés idején. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2009.

Marczali, Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet. V. kötet. Franklin Társulat – Révai Testvérek, Babits Kiadó, Budapest, 1999.

Pecz, Vilmos (szerk.): Ókori Lexikon. Első kötet. Franklin Társulat, Budapest, 1902.

Szent Biblia: magyar nyelvre fordította: Károli Gáspár.

Veres, Kinga: Ishmael Beah: Gyerekkatona voltam Afrikában, amíg ti játszottatok. Család, gyermek, ifjúság. XVII. évf. 2008/6.

Vitári, Zsolt: Hitlerjugend – Pártifjúságból „tökéletes” államifjúság. Rubicon, 2005/4-5.

Idegen nyelvű könyvek, tanulmányok, értekezések, cikkek:

Borchini, Charles P. – O’Connell, Erin F.: What marines need to know about child soldiers. In.: Marines Corps Gazette, April 2003.

Forrás: <http://www.mca-marines.org/gazette/article/what-marines-need-know-about-child-soldiers>

Brett, Rachel – McCallin, Margaret: Children: The invisible soldiers. Radda Barnen, Stockholm, 1998.

Child Soldiers: A Handbook for Security Sector Actors. First Edition. The Roméo Dallaire Child Soldiers Initiative, Halifax, Canada, 2012.

Child Soldiers Global Report 2004. Published by Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. London, 2004.

Child Soldiers Global Report 2008. Published by Coalition to Stop the Use of Child Soldiers. London, 2008.

Gates, Scott – Reich, Simon: Think again: Child soldiers. Foreign Policy, May 2009.

Forrás: http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/05/21/think_again_child_soldiers

Leggiere, Michael: The Fall of Napoleon. Volume 1 – The Allied Invasion of France 1813-1814. Cambridge University Press, 2007.

Louder than Words: An agenda for action to end state use of child soldiers. Published by Child Soldiers International, Oxford, 2012.

Mussolini, Benito: Facism Doctrine and Institutions. Howard Feritg Inc., New York, 19

Felhasznált jogforrások, dokumentumok:

ILO Convention 138. Concerning the Minimum Age for Admission to Employment. 1973.

ILO Convention 182. Concerning the Prohibition and Immadiate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour. 1999.

African Charter on the rights of the child in Islam, OAU Doc, CAB/LEG/24.9/49. 1990.

Appeals Chamber Decision on immunity from jurisdiction, 31 May 2004. in the case of Prosecutor against Charles Ghankay Taylor. Case No. SCSL 2003-01-I.

Commentary on the Additional Protocols. Geneva, 1987.

Prosecutor receives referral of the situation int he Democratic Republic of Congo, the Hague, 19 April 2004. ICC-OTP-20040419-50-En.

Report of the Secretary General to the Security Council ont he Protetion of Civilians in Armed Conflict. 1999/957.8. September 1999.

Felhasznált honlapok:

Afrikai Unió: <http://www.africa-union.org>

All Africa: <http://allafrica.com>

ATV: <http://atv.hu>

BBC: <http://news.bbc.co.uk>

Charles Taylor Trial: <http://www.charlestaylortrial.org>

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers: <http://www.child-soldiers.org>

ENSZ Biztonsági Tanács: <http://www.un.org/sc/>

ENSZ Gyermekjogi Bizottság: <http://www2.ohchr.org>

ENSZ Menekültügyi Főbiztos: <http://www.unhcr.org>

ENSZ szerződés gyűjtemény: <http://treaties.un.org>

Foreign Policy: <http://www.foreignpolicy.com>

Globalpost: <http://www.globalpost.com>

Human Rights Watch: <http://www.hrw.org>

International Criminal Court: <http://www.icc-cpi.int>

Lubanga Trial: <http://www.lubangatrial.org>

Marine Corps Gazette: <http://www.mca-marines.org>

Múlt-kor történelmi portál: <http://mult-kor.hu>

Rubicon, történelmi folyóirat: <http://www.rubicon.hu>

Szigetvári Vár honlapja: <http://szigethvar.hu>

UNICEF: <http://unicef.hu>

Vöröskereszt (ICRC): <http://www.icrc.org/eng/>

